

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра методів соціологічних досліджень

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана соціологічного факультету

В'ячеслав НІКУЛІН
_____ 2024 р

Робоча програма навчальної дисципліни
ЕЛЕКТОРАЛЬНА СОЦІОЛОГІЯ

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____

спеціальність _____ 054 Соціологія _____

освітня програма _____ «Соціальні технології» _____

вид дисципліни _____ обов'язкова _____

факультет _____ соціологічний _____

2024/2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету.
Протокол № 9 від “26” червня 2024 р.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Бойко Д. Н., кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри політичної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри методів соціологічних досліджень
Протокол № 12 від “24” червня 2024 р.

Завідувач кафедри методів
соціологічних досліджень

Ірина Кузіна

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології
Протокол № 8 від “24” червня 2024 р.

Завідувач кафедри
політичної соціології

Дмитро Бойко

Програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми
Соціальні технології

Гарант освітньої програми
«Соціальні технології»

Людмила Сокурянська

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету.
Протокол № 9 від “26” червня 2024 р.

Голова методичної комісії

Юлія Сорока

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Електоральна соціологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності “054 - Соціологія”.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Електоральна соціологія» є ознайомлення студентів із соціологічними теоріями електоральної поведінки, з основними діючими моделями голосування, методами вивчення електоральних процесів, правилами розробки соціологічних досліджень електоральної поведінки.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

- Ознайомити з історією дослідження електоральних настроїв та електоральної поведінки населення у західній та вітчизняній соціології.
- Систематизувати основні поняття, поширені в теорії та практиці електоральної соціології.
- Розглянути особливості використання сучасних методів дослідження в електоральній соціології.
- Висвітлити сучасні політичні процеси та особливості їх вивчення в електоральній соціології.
- Сформувати здатність до самостійного соціологічного дослідження електоральних процесів.

1.3. Кількість кредитів – 5

1.4. Загальна кількість годин – 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов’язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
26 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
13 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	

111 год.	140 год.
Індивідуальні завдання- реферат	
1 Контрольна робота	

1.6. Заплановані результати навчання

Відповідно до вимог освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- найважливіші факти з історії західної та вітчизняної електоральної соціології;
- теорії та методи дослідження електоральної поведінки;
- «локальні» особливості та головні фактори, що визначають електоральну поведінку;
- сучасні тенденції електоральної поведінки в різних політичних умовах;
- зв'язок електоральної поведінки із політичною свідомістю та політичною культурою.

вміти та володіти навичками:

- аналізувати конкретні прояви електоральної поведінки на різних масивах;
- визначати фактори електоральної поведінки та ступінь їхнього впливу;
- розробляти інструментарій для аналізу та прогнозування електоральної поведінки;
- розробляти та проводити емпіричні соціологічні дослідження електоральної поведінки, аналізувати та використовувати отримані дані в професійній діяльності;
- робити експертний аналіз електоральних процесів.

ПРН 1(Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології), 2 (Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки), 3 (Розробляти і реалізовувати соціальні та міждисциплінарні проєкти з урахуванням соціальних, економічних, правових, екологічних та інших аспектів суспільного життя), 5(Здійснювати пошук, аналізувати та оцінювати необхідну інформацію в науковій літературі, банках даних та інших джерелах), 7(Вирішувати етичні дилеми відповідно до норм професійної етики соціолога та загальнолюдських цінностей), 9 (Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері соціології, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки)

Курс сприятиме формуванню наступних загальних компетентностей:

ЗК01 Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 02 Здатність працювати автономно.

ЗК07 Здатність до аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з її опонентами.

ЗК 12 Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел.

У результаті вивчення навчальної дисципліни повинні бути сформовані наступні фахові компетентності:

СК01 Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.

СК 02 Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.

СК 03 Здатність проєктувати і виконувати соціологічні дослідження, розробляти й обґрунтовувати їхню методологію.

СК 04 Здатність збирати та аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів соціологічних досліджень.

СК 10 Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їхнє змістовне структурування й узагальнення.

СК 11 Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.

Тема 1. Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.

Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Предмет та об'єкт електоральної соціології. Функції електоральної соціології у забезпеченні виборчих кампаній. Основні етапи електорального соціологічного дослідження та їх особливості.

Тема 2. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.

Зародження електоральної соціології у країнах Заходу. Журнальні та телефонні опитування. «Теорії не треба!». Вивчення суспільної думки в електоральних опитуваннях Дж.Гелапа, Е.Роупера, А.Крослі. Становлення електоральної соціології в Україні та пострадянських країнах. Провідні вітчизняні і закордонні дослідницькі центри електоральної соціології.

Тема 3. Теорії електоральної поведінки.

Співвідношення понять «політична поведінка», «політична участь», «політична активність» та «електоральна поведінка». Основні теоретичні підходи до вивчення електоральної поведінки: «Соціологічний підхід» (П. Лазарсфельд, С.Ліпсет, С.Роккан), «Соціально-психологічний підхід» (А. Кемпбел), «Раціонально-інструментальний підхід» (М.Вебер, Е. Даунс, М. Фіоріна). Класово-статусне, партійно-ідеологічне та раціональне голосування. Можливості та обмеження у застосуванні західної методології до вивчення електоральної поведінки в Україні. Некласична модель електоральної поведінки. Основні соціологічні маніпулятивні технології. Електоральна поведінка та політична культура. Прогнозування електоральної поведінки.

РОЗДІЛ 2. Методи та технології електоральних соціологічних досліджень

Тема 4. Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.

Масове опитування, експертне опитування, контент-аналіз, глибинні інтерв'ю, фокусовані групові інтерв'ю, спостереження - переваги та недоліки використання у електоральних соціологічних дослідженнях. Доцільність використання масових опитувань у електоральних дослідженнях. Особливості формування вибірки в електоральних масових опитуваннях. Головні помилки у організації і проведенні масових електоральних досліджень. Особливості прогнозування виборчої активності і результатів голосування на основі масових опитувань населення.

Тема 5. Рейтингові заміри та «екзит-поли» в електоральних дослідженнях.

Поняття «рейтингу», особливості побудови. Типи рейтингів. Рейтинг як найбільш затребуваний елемент електоральних досліджень. Різновиди побудови та візуалізації рейтингів. Історія виникнення та розповсюдження досліджень «екзит-полів». Функції екзит-полу. Методологічні та методичні особливості реалізації «екзит-полу». Досвід використання методу екзит-пол під час виборчих кампаній в Україні.

Тема 6. Підготовка та проведення електорального дослідження.

Формулювання теоретичного базису, операціоналізація понять і процедура вимірювання. Необхідність попереднього планування дослідження. Основні елементи плану дослідницької програми.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	ла б.	ін д.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Електоральна соціологія як галузева соціологічна теорія. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.												
Тема 1. Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.		4	2			14		1				10
Тема 2. Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.		4	2			16		1				25
Тема 3. Теорії електоральної поведінки.		6	2			16		1				35
Разом за розділом 1		14	6			46		3				70
Розділ 2. Методи та технології електоральних соціологічних досліджень												
Тема 4. Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.		4	2			20		1				20
Тема 5. Рейтингові заміри та екзит-поли в електоральних дослідженнях		4	2			20		1	2			25
Тема 6. Підготовка та проведення електорального дослідження		4	3			25		1	2			25
Разом за розділом 2		12	7			65		3	4			70
Усього годин		26	13			111		6	4			140

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин д/з
1	Електоральна соціологія та її місце у системі соціогуманітарного знання.	2/
2	Історія виникнення та розвитку електоральної соціології.	2/
3	Теорії електоральної поведінки.	2/
4	Основні методи електоральних соціологічних досліджень: порівняльний аналіз.	2/
5	Рейтингові заміри та екзит-поли в електоральних дослідженнях	2/2
6	Підготовка та проведення електорального дослідження	3/2
	Разом	13/4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	<i>Розробка порівняльної таблиці «Електоральна соціологія та політичний маркетинг: спільне та розбіжне».</i>	10/10
2	<i>Підготування доповіді «Розвиток електоральних досліджень у лоні політичної соціології»</i>	20/25
4	<i>Підготування прикладів застосування методу контент-аналізу у електоральних соціологічних дослідженнях</i>	20/35
5	<i>Підготування презентації Особливості представлення результатів електорального дослідження за даними масового опитування українськими соціологічними центрами.</i>	21/10
6	<i>Підготування порівняльної таблиці Політичні рейтинги у вітчизняних та закордонних ЗМІ</i>	10/10
7	<i>Підготовка до електорального дослідження: формулювання теорії, операціоналізація понять і процедура вимірювання.</i>	20/25
	Індивідуальне завдання: написання реферату	10/25
	Разом	111/140

6. Індивідуальне завдання

Тему обираєте самостійно та узгоджуєте з викладачем. Вимоги до теми:

- дослідження проводиться в паралельному всесвіті – без війни та пандемії;
- тема має прямо або опосередковано бути пов'язаною з теоріями електоральної поведінки;
- тема має містити порівняльний аспект;
- для дослідження теми потрібне застосування як якісної, так і кількісної стратегії дослідження.

Складові частини:

1. *Методологічний розділ програми (15 б.):*

- Формулювання проблемної ситуації, визначення об'єкта та предмета дослідження.
- Системний аналіз об'єкта дослідження.
- Визначення мети та постановка завдань дослідження.
- Емпірична інтерпретація й операціоналізація основних понять.
- Формування гіпотез.

2. *Процедурний розділ програми (15 б.):*

- Обґрунтування вибору того або іншого виду дослідження, методу збору інформації й аналізу даних, вказання способу обробки результатів, техніки його проведення, способів визначення вірогідності отриманої інформації, процедури контролю за ходом дослідження.
- Опис процедури (дизайну) вибірки: запропонувати тип вибірки; вказати її об'єм, перелічити необхідні інформаційні джерела, вказати принципи й процедури відбору вибіркової сукупності.
- Складання бюджету дослідження — ресурсні витрати, необхідні для здійснення дослідження: заробітна плата, винагорода учасникам, розрахунок коштів, необхідних для розмноження польових документів і машинної обробки даних, транспортні витрати і т. п., чисельність співробітників і їхня кваліфікація (бюджет розраховувати з вказанням курсу валют).
- Робочий план дослідження: складання таймінгу — поетапно визначити строки проведення роботи, зафіксувати виконавців, визначити строки подання попередніх і підсумкових результатів роботи.

3. *Технічне завдання (5 б.):* Виходячи з того, що Ви особисто є керівником дослідницького проєкту, розподілити обов'язки між членами команди, підрядниками, поставити конкретні терміни та способи звітності.

4. *Інструментарій якісного дослідження (15 б.):* Метод обираєте самостійно. Інструментарій має бути готовим для використання стороннім професійним підрядником, що не бере участь у розробці програми дослідження і не буде брати участь у аналізі результатів.

Для денної форми також:

5. *Інструментарій кількісного дослідження (20 б.):* Аналогічно.

7. Методи контролю

Контрольна робота, передбачена навчальним планом. Індивідуальне завдання (програма та інструментарій дослідження).

8. Схема нарахування балів для дисципліни

Денна форма навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання								Сума
Розділ 1			Розділ 2			Контрольна робота	Індивідуальне завдання	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	1	1	100

4	4	3	3	3	3	10	70	
---	---	---	---	---	---	----	----	--

Заочна форма навчання

	Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання		Сума	
Контрольна робота	Індивідуальне завдання		Залік	
1	1		1	100
10	50		40	

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Робота повна або з деякими незначними помилками	60-70 балів/40-50
Робота неповна, але з деякими незначними помилками	40-59 балів/20-39
Робота неповна, але із суттєвими помилками	15-39 балів/11-19
Робота неповна, містить суттєві помилки	до 15 балів/до 10
Робота майже відсутня та (або) не відповідає запитанню	0 балів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література **Основна література**

1. Boyko, D.; Zaporozhchenko, R; Lytovchenko, A.; Nekhaienko, O.; Yashkina D. (2021). Group Nominations as an Instrument of Electoral Struggle: Ukrainian Discourse of 2019 Parliamentary Elections. Sociological studios, 2(19), 41-52. <https://doi.org/10.29038/2306->

2. Lytovchenko, A.; Boiko, D.; Yashkina, D.; Holm-Hansen, J. (2022). Дискурс поміркованості та згуртованості як ефективний електоральний інструмент: «Слуга народу» під час української парламентської кампанії 2019 року. *The Ideology and Politics Journal*, № 3(22). Акомодація регіонального та етнокультурного різноманіття в Україні. 93-117. <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2022.03.00005>
3. Nekhaienko, O.; Yashkina, D.; Lytovchenko, A.; Boiko, D.; Zaporozhchenko, R. (2023) Discursive (re)production of social cleavages in the 2019 Ukrainian parliamentary elections, *Southeast European and Black Sea Studies*. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2221956>
4. Вишняк О.І. Електоральна соціологія // Спеціальні та галузеві соціології: навч.посібник./ Пилипенко В.Є. та ін. – К.:Каравела, 2004 – С. 255-284
5. Зубченко О. С. Етапи розвитку західної соціології виборів. / О. С. Зубченко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Випуск 32. – 2008. – С. 158-169
6. Лобанова А.С. Політичні експектації та електоральні пріоритети виборців Центральної України. (Парламентські вибори – 2012) / А.С. Лобанова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологічні науки . - 2013. - № 11(1). - С.223-233.
7. Мельниченко А., Акімова О. Проблеми і перспективи електоральної соціології в Україні / А.А. Мельниченко, О.А.Акімова // ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1 (21) 2014. – с. 73-79
8. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження / Навчальний посібник. – К.: Інститут соціології НАН України, 1997.
9. Паніотто В., Харченко Н., Методи опитування: Підручник. – К.: Вид-дім. «Києво-Могилянська академія», 2017.
10. Паніотто В.І. Методичні особливості проведення екзит-полів/ В.І.Паніотто, Н.М.Харченко//Соціологія політики: підручник у 2-х частинах.– К.:Видавництво Європейського ун-ту, 2011.–Т.2, Ч.2.–С.283–301.
11. Телегіна К. А. Електоральна соціологія як особлива соціоінженерна діяльність: функції та дослідницькі методи. / Телегіна К. // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2011. Випуск 5. – С. 24–32
12. Шинкаренко О. Маркетингова модель електоральної поведінки: сутність та основні характеристики / Олена Шинкаренко // Український соціологічний журнал. – № 1-2. – 2013. – С. 87-91

Допоміжна література

1. Вишняк О.І. Електоральна соціологія // Спеціальні та галузеві соціології: навч.посібник./ Пилипенко В.Є. та н. – К.:Каравела, 2004 – С. 255-284
2. Кужель Р., Бурмагін О. Президентські і парламентські вибори 2019. Україна. Методологія моніторингу ЗМІ / Council of Europe. 2019. URL: <http://catcut.net/uPdJ>
3. Нельга О. Соціологія виборчого процесу: проблеми становлення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2000. - №2. - С. 121-132.
4. Нельга О.В. Соціологія виборчого процесу як галузь науки // Укр.соціум. -2003. - №1(2).-С. 54-60.
5. Осовський В. Полінг versus соціологічне дослідження громадської opinii / В. Осовський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №4. – С. 207–215.
6. Петров О., Полторак В. Опитувальні технології у виборчій кампанії //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 1998. - №4-5. - С. 57-75.
7. Соціологія на парламентських виборах (опитування експертів) [Електронний ресурс]/ Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2012-year/sociologija-na-parlamentskih-viborahopituvannja-ekspertiv.htm>
8. Чурилов М.М. Динаміка електорального вибору. Загальнонаціональні опитування exit poll. / М.М. Чурилов. – К.: Заповіт, 2003. – С.56–61.
9. Шевель І.П. Соціологічне забезпечення виборчих кампаній: історія, методика, практика: дисертація канд. соціол. наук: 22.00.04 / НАН України; Інститут соціології. - К., 2003. – 147 с

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Сайт Центральної виборчої комісії України //cvk.gov.ua/
2. Pew Research Center. (n.d.). **Politics & Policy**. Отримано з <https://www.pewresearch.org/topic/politics-policy/>
3. BBC Ideas. (2020, 14 січня). How Voters Decide: Crash Course Government and Politics #38 [Відео]. YouTube. Отримано з <https://www.youtube.com/watch?v=eermkiaFoWc&list=PLHDA9jDbncp5xuhZR9fwIzXsCaTLOWJ2W>
- 4.